

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64.

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Heskestad

Emne: Død og begravelse

Bygdelag:

Oppskr. av: B. Florn

Gard:

(adresse): Heskestad

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Eiga røynsle

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Dødsvarsler:

1. Ugleskrik, kattugle og hübero, om kvelden vart seke som varsel om at det sto føre dødsfall. Det er dei som minnst at det vart høyrte ugleskrik ein kveld for ein mann gjekk gjennom isen på Heskestadvatnet og drukna. Der som strå eller pinnar tilfeldig låg i kross inne i husei, vart det seke som varsel om at nokon skulle dø. Synte ein svart katt seg i forvarande vart det seke som varsel for det same. Høyrde ein banking som hamarslag, vart det seke som varsel om likkista som vart spikra att. Elles minste sumne å få varsel om dødsfall gjennom draumar. Det var og noko som dei kalla "måljaset", eit ljøs som kunne syna seg i andletet at eit menneske utan at ein visste gjennom til det. Dette var varsel om døden.

2. Det går segner om at ein kunne få slike varsel om julaften, men veit ikkje nærare kva det var for noko. Ventelig var det noko som skulle sege seg

2

3. Nei, ein veit ikkje noko om det.
4. Ja, her var sume som minke å få vela kven som skulle dø. Såleis var her ein mykje religiøs mann som fleire gonger trudd å få slike varsel og gjekk då straks til verkornande.
5. Helgamaur eller feiglis veit ein ikkje noko om her. Derimot har ein høyrst at menneske fengde med liss har vorte fri desse på dødsenge.
6. Varsel som under dette sp. er nemnde kjemmer ein ikkje til. Ein har høyrst at misser ein malen or munnem utan å vela nokon grunn, vil ein få høyrst om dødsfall, sjølvagt slike ein kjemmer
- Dødsleik.
7. Nei, døyande vart ikkje flytta frå det romet dei låg sjúke i, men døydde der.
8. Nei ein kjemmer ikkje til det her.
9. Truleg har det vore folk i gamal tid som tradd tru for at eit eller anna kunne letta dødkampen utan at ein no kan seia kva det var. Kjent er det at dør eller vindauge vart opna, og at den døyande fekk ein eller annan lekedrikke.
- 10-11. Å henta prestem vart nytta av mange. Han skulle be, og lesa or bibelen for den sjúke. Så fekk han nattverden. Presten var i fullt ornat, og tradd dei heilage kar med seg. På eit bord vart det lagt ein hvit duk. Det vart sunge salmar føre og etter nattverdutdelinga. Huslyden var tilstades. Etter denne handlinga kvilde det ein heilag fros over den døyande og dei som var tilstades.

Tida mellom dødsfallet og gravferda

12. Grammar, slekt og vener vart ofte bodsende.
13. Mang ein døygande sa frå om korleis gravferda skulle vera. Elles kunne det verta avtale om ymse ting. Såleis kven som skulle ha den eller den ting den døde hadde ått.

Tida mellom dødsfallet og gravferda.

14. Han eller ho er død, døydd, er slokna.
15. Ein spegel vart mytta, halden framfor munnen åt den døde. Ljos vart og mytta.
16. Nei, det er ikkje nokon som kan forsøja om det. Men det har hendt at dei har vore redd for at vedkomande skulle vera skinnrot. Såleis var det ei gjente i 25 års alderen som døydde brøtt ei natt, som dei trüdde var skinnrot.
17. Det er kjent at det vart lagt ein mynt (fermöring) på augnelaket.
18. Salmeboka vart lagt under haka.
19. Vart til vanleg sagt frå om dødsfallet til grammane, men veit ikkje om at det var regel.
20. Ikkje serleg sendemann, men helst ved høve.
21. Det er ikkje kjent.
22. Vindauga vart oppna, og det kunne bli hengt eit kvitt klede til i det, som tydde at no var den sjüke død.
- 23-24. Det var så ymist. Liket kunne verta liggjande i senga til likkista var på plass, eller det kunne bli lagt på ein benk, eit par bord mellom stolar.

25. Nei ein kjemner ikkje til at det vart lagt på haln.
26. Nemninga „å leggja på likesbrå" er no til vanleg mytla om tidv frå døden til gravferdsdagen.
27. Halmen vart brend før eller seinare, gjerne særskilt ein felle høve til det.
28. Det hende nok at klede born den døde hadde lege i, vart brende. Sjølv sagt om det hadde vore smittsam sjukdom.
29. Kjemner ikkje til det.
30. Liket vart som regel stelt straks etter døden, om det var høve til det.
31. Hiesfolket, gjerne med hjelp frå grannar. Det har og vore visse kvinner som har gjort det.
32. Vanleg likkledding var kvit skjorte og kvitt laker. Men hadde bløyfe svart eller kvit.
- 33-36. Håret vart fletta og stelt. Menner vart barbert og negler sklypt både på kvinner og menn. Like vart vaska.
37. Nei, det er ikkje kjent.
- Likklor:
38. „Å kle liket" eller „å sveipa liket" vart brukt.
39. Likklor er det vanlige ornam, men lik- var har sikkert vore mytla tidlegare.
40. Likklaken er kjent. Det var som eit vanleg enkelt laker.
41. Det har truleg kanskje vore mytla i eldre tid, men det er ikkje nokens som kjemner til det no.
42. Ja, som regel i underklide, men ikkje til vanleg i overklide. Men det har hendt.
43. Brudgomsskjorta og brudelinek om

- slitt var forhand, har nok vorte nytta, men elles hadde dei spesielle likskjorter, gjerne liggjande ferdige.
44. Det veit ein ikkje nok om. Skjorta var av kvitt lereft.
45. Nei, det kjemur ein ikkje til. Har truleg ikkje vore regel.
46. Nei det var ikkje brukt, utan at liket var kledd i vanlege klede.
47. Ja, kvinner hadde hovudplagg, men ein kjemur ikkje til at menn hadde nok på hovudet.
48. Nei ein veit ikkje om at det var nokon skilnad i likklev etter som den døde var gammal eller ung. Det har nok hendt at unge kvinner har fått blomstekrans.
49. Det kjemur ein ikkje til.
50. Det har hendt at bløter har vorte nytta, men ålment har det ikkje vore.
51. For omlag 50 år sidan.
52. No vert nytta ferdige likklev av papir.
53. Ja, det vert kalla liksvøp.
54. Nei, det kjemur ein ikkje til.
55. Nei, ikkje dette heller.
56. Nei, kjemur ikkje til dette.
57. Nei truleg ikkje.
58. Ja, det er dei som har hatt likkista ståande ferdig.
59. Ja, i gammal tid vart nytta bunaglar.
60. Ja, det var stopper av tog i kista til å bera ho etter.
61. Lonkkarane i bygda laga kista.
62. Kista var svartmala med kjønneøyk.
63. Det er ikring 40-50 år sidan kvite kister vart tekne i bruk.

64. Nei, hol i kistelåket var det som regel ikkje. Det var nytta om dei trutte den dote var skinnidid.
65. Det var nytta halm eller høvelspon som underlag i kista.
66. Pølse var som regel fylt med halm.
67. Kista vert no kjøpt ferdig, og berre kvile blir nytta.
68. Salmebok og bibel har gjerne vorte lagt i kista.
69. Nei ikkje kjent.
70. På låket var det vanleg ein kross.
71. Nei, ein veit ikkje om at det var nytta lenfio, derimot kunne det bli stjøtt fenhakka einar på golvet.
72. Ykkje kjent.
73. Nei det er ikkje kjent, sjølv om det var dei som reddest allferd.
74. Det hende at vener og slektningar som kånne nor. var tilstades, når liket var lagt i kista*. Andakt var det halde sume stader. * Det hette å leggja liket i kista.
75. Ja det var sleit til anak for dei born var med ved kistelaggjinga.
76. Her var det vanleg at kista sto i bestestova og er det or og. Der det var liten plass hende det litt vart sett i uthusel.
77. For vinstånge kunne det verta hengd latten og golvet stert med einar.
78. Det var ikkje vanleg å setja liket på låven.
79. Ein kjemur ikkje til at det har vorte nytta hytta av bar.
80. Fell bort.
81. Det var lagt bar eller einar på golvet.
82. Ja, dersom kista sto slit i romet, låg

liket med følene mot døra, eller kista kunne og slå slitt i rommet at følene peika mot vindauge.

83. Liket vart ikkje lagt på, fordi ein mein-
de andelsfargen myrke. Ein tyrm
dukk kunne bli buidd over andelet.

84. Dukken var kvit og noko større enn
eit linnplagg.

85. Såvidt ein kjerner til er "svededuk" myrke.

86. Grammar og vener kom gjerne for å tjå
liket.

87. Nei, men det er i erming.

88. Tell bort.

Sorg.

89. Det kvilde ei bers ro i heim der det
var lik.

90. Veit ikkje noko om det.

91. Ja, syrgjelid er kjent, og varde ei lit,
men kor lenge veit ein ikkje.

92. Skilfarande og roleg framferd var vanleg
i syrgjelida.

93. I gravferd vart det myrke klede
om dei hadde slitte.

94. Ja, det var svarte klede, gjerne med slør.

95. Nei.

96. Nei det har ein ikkje høyrte, men ein
mann her i bygda feist på å vekkja opp
ett barn sin som hadde vorte kvalt av
eit sjarf som sette seg fast kring slipe
steinåser. (same mannen som omtalte
å få bod på forhånd om dødsfall, sp. 4)

97. Nei, men du vart gjerne trygta med ymse
bibelord.

Syngeja i et liket.

98. Nei, det vart gjerne eller som det fall seg.

littet vart gjerne slåande om lag ei vekes tid.

99. No er det vanleg med "gravferd". Før var det gjerne begravelse, og det heng til dødsvenner.
100. Til vanleg vart littet sunge ut for huset, men i godveir ute på tønnet. Det siste kjemne og ha sin grunn i at det ikkje var rom for syrgjelyden i huset.
101. Før i tida vart låket haka av kiste så alle såg littet. Med det er det slutt. Låket er no alltid på.
102. Denne skikken med å klode kjemne ein ikkje.
103. Det hende at det vart mytla ljós, men det var ikkje vanleg. Ljosa vart sett på bord eller stativ ved hovudgjerdet.
104. Minst to ljós, men og fleire særskilde.
105. Dei vart slåande ei ris.
106. Det har ein ikkje oroko kjennskap til.
107. Fell bort.
108. Ein kjemner ikkje til at ljosa vart borte til kyrkja.
109. Det har ein ikkje høyrst oroko om.
110. Diverse veit ein ikkje oroko om dette i bygda.
111. Fell ut.
112. Nei, truleg har ein ikkje hatt slike hus.
113. Ja, meir belagante og langsamm tone.
114. No er det vanleg at prestler er tilbode og taler i heimen og gjer jordfestinga ved grava.
115. For om lag 30-40 år sidan.
116. Loraun i heimen vart gjerne mytla til å syngja ut littet. Elles kjemne det

vera vesre menn som vart nytta til det.

117. "A drikkja velferds skål" var vanleg i gammal tid. Dette er det sjølvsagt heilt slutt vort.
118. Det vart drukke beernevin og heimebrygg, gje öl, og mange kunne diverre ta til seg så mykje at dei vart godt rusa.
- 119-20. Dei norast påvante og vener av den avlisne bar liket ut av huset, og ein vil ikkje av at dei noraste skulle vera fri for det.
121. No er det dei norast påvante gjerne saman med vener av avlisne som bar liket ut av heimen, inn i kyrkja og derfrå til grava.
122. Det vart bore ut med folenden føre.
123. Det kjemmer ein ikkje til.
124. Ja, det er kjent. Det har vore skore "likdør" i beilagveggen.
125. På tønnet og eit stykke ut frå det var det stivde bar.
126. Nei, kista vart sett på høyredoringa.
127. Öl og dram fekk dei før liket vart bore ut.
128. Ja, det var vanleg at kvinnene fylgde eit stykke på veggen, og smidde så heim. Det var ikkje vanleg at dei fylgde til grava.
129. Dei fleste av mannfolka fylgde til grava.
130. Det er vel omlag 40-50 år sidan skikken tok til at kvinner fylgjer med til grava.
131. Ja, det er folkemeining at det er meir urefult med mange i kyrkelyden.
132. Ved vigtkryss og dei heimar ein for framme.
133. med liket var det stivde bar. Fols manglar.
134. På gravferddagen vart flagget heist på halv slang. Dette har vore brukt ein mannsalder.

135. Slektringar, grammar og vener, og elles dei som tūr langs kyrkjevegen heiser flagget.
136. Etter jordfestinga vert flagget heist til topps.
137. Det var etter at gravferdsfolket kom tilbake.
138. I grannelaget til avlidne brukar dei å flagga heile dagen.
139. Ikkje ov, men før vart det gjort og det vart sungen.
140. Gjerdene vart møkkelene på tønne eller ved inngangen til huse.
141. Det høver ikkje her.
142. Nei nokk sålikt kan ikkje nokon minne omst her.
143. Ja, dei som bar lik fram på heivveg hadde visse stader der det vart kvilt. Namnet "liksteinv" gjev innvitt.
144. Det var tilleggde steinar på kvilustaden, og på kyrkjiletta vart kista brenn frå køyredoringa og boren inn i kyrkja eller til grava.
145. Det var omkyt vandleg å nytta bar som underlag.
146. Hesten skulle helst vera omkyt farga.
147. Nei, dette omkyt ein ikkje.
148. Fram til kyrkja vart det køyrt seint.
149. På heimvegen køyrt dei fort, og til some tider vart det rein kappkøyring. Den tid det vart nytta rūs drikk i gravferder künne det gå heilt villt på heimvegen.
150. Ein av dei moraste til avlidne.
151. Køyra ren gjekk ved sida av likvogna.
152. Det veit ein ikkje nokk om. Trülig han gjorde det.
153. På heivveg vart kista boren og det har nok lundt at "lingsev" er nytta, uskodd slede og.

154. Nei det fekk dei visst ikkje. Ved låten av kyrkjeklokkene meinte dei å avgjere om det snart vart ny gravferd.
155. Den ålmenne meining var nok at alle vart salige umatteho sjølvordarn og dei som hadde gjort meind.
- På kyrkjegarden.
156. Det var skylofolk og vener som løfte skisk frå vognar og bar ho inni kyrkja eller til grava utan å setja ho ned.
157. Det var krakkar i kyrkja til å setja kista på om liket vart bore inn der.
158. Dei høyrde kyrkja til.
159. Viser til svar under n. 156.
160. Nei, ikkje anna enn at han vart bunden ein stad ved kyrkjegardens gjerdet.
161. dersom han ikkje hadde møtt fram i heimen, så møtte han ved kyrkjeporten.
162. Nei, det har ein ikkje høyrst noko om.
163. Ja, som sagt før i visse høve men ikkje til vanleg.
164. Det vart songe ^{ved} ~~til~~ gangen til grava.
165. Nei det kunne henda for at liket skulle snu rette vegen.
166. Det vart ringt nar dei bar liket til grava, men ikkje etter jordfestinga.
- ~~167.~~ Ein [&] Grava.
167. Ein har hatt fast gravar dei siste 50-60 åra.
168. Vert berre nemnt grava
169. Grammar i grannelaget og i eldre tider mennene i likfylget.
170. Gravaren kasta grava alt.

171. Nei, det er ikkje kjent, berre presten kasta dei vanlege 3 moldskuffler på.

172. Det var brudeg det vanlege om oppbloda.

173. Eit merke, stein eller pîle, vart sett på grava til jordfestinga vart gjort.

174. Stellet med grava var ulik av dei som levde etter. Kransar vart lagd på grava seinare vart grava rydda med planting av blomar innanfor oppsett tovtkant.

På mange graver vart reist minnestein. Andre graver kunne leggja tuffelge.

175. No vert gravene meir ålmernt skutte med blomar om sumaren og kransar ved visse høgtider. På mest alle graver vert det sett minnestein.

Perlege tilfelle.

176. Sjölvordaren vart stelt med likklude som andre avlidne.

177. Regelen i eldre tider var at liket ikkje skulle berast gjennom kyrkje-gardsporten men løftast over gjerdet. Lenger tilbake i tid skulle sjölvordaren gravleggast utanfor gjerdet.

178. Nei, det har ein ikkje høyrst om her i bygda.

179. Helst i eit hyrma på kyrkjegarden.

180. Såvidt ein veit vart dei gravlagde som andre avlidne.

181. Vart førde til kyrkjegarden i duldrom.

Gravöl.

182. Ein brukar gravöl.

183. Helst ein mann. Det var gjerne ein viss mann i grenda som var berrmann. Elles kunne det vera ein av

184. skylefolka til avlidne som laad til gravferd.

184. Det låg meir alvor i bedinga til gravferd enn til anna gjestebod.
185. Nei, men han hadde vanlege helgeklede på, og hadde gjerne slar.
186. Det har eg ikkje høyrte noko om.
187. Diverse har eg aldri høyrte bedabona, og dei gamle som kjende ho er borte.
188. Bemannen vart bygd mat der han for fram med bedinga.
189. Nei, det er ikkje kjent at det var brukt i gamal tid, òrmatke til dei som budde langt borte.
190. I gamle dagar varte det to dagar.
191. Eit matmal før likev vart boren ut, middag eller heimkoma frå kyrkja med kaffi etterpå. Så kveldsmat.
192. Det kjemur ein ikkje til.
193. Nei, ikkje det ein veit.
194. Skyldfolket til avlone hadde gjerne ikkje noko med matsellet gravferdsdagen. Det var visse kvinner i bygda som hadde dette arbeidet.
195. Arbeidet sto på den måten at dei fleste i grannelaget var med i gravferda.
196. I gamle dagar hadde dei sending som vart boren fram kvelden før gravferdsdagen.
197. Det var gjerne kona i huset kledd i vanlege helgeklede, gjerne svart hovudplagg.
198. Dei fekk kaffi og mat.
199. Ein veit ikkje om noko sers pynting.
200. Nei kjemur berre til sending, heile og halve sendingar har eg ikkje høyrte noko om.

14
201.

I gamle dagar var det mykje slakt og slutt til gravøl. Det skulle bryggjast og bakast som til store festsunder, få brennevin heim frå byer, og så grøst matsell på alle vis. Såleis vart det både kostesamt og krysamt med gravøl. Mang ein gong førde drikken med seg i stykkeleg og iisomleg framferd med kretling og slasting. Og så kunne det vara eit par dagar. Etter som tida gjekk såg ein kor iisomleg dette var, og det var dei som gjekk i brodden for å få vekk alkoholen i slike høve. Så vart matsellet enklare, og samkoma som ei syngjehogtid til ore for avlidne. Frå tid til annan har skikken skiftet og er kommen fram til slike det går for seg no som nemnd frammanfor.

202. Litt om sern vart det blitt med brennevin og.

203. Nei det tok heller snarare slutt med alkoholen.

204. Ja, no er det for det meste krans. I det mest raske grannelaget til avlidne heng det ennå att noko av skikken med sending. Det kan verta bore mjølk og lefse til likferdshuset. Etter kvart er det vorte vanleg med å senda blåttkake.

205. Ventelig går det tilbake til siste hundraars skifte.

206. Ja, kransar vart laga heime av blommar og grønt ein brødde for trant.

207. Ja, det vert brukt silkeband med innsteift.

208. Dei fleste kransane fylgjer med i grave.

209. Kransane på grava vert liggjande ei tid og vert tekne bort når dei er vorte.

210. Matstellet er no meir einfelt enn før. Gjesterne får sume stader eit matmål for liket vert ført or heimen, andre stader ikkje. Etter jantfestinga vert så syrgjelyden beden heim eller til eit møterom til mat som til vanleg er smørbrød, blautkaker og kaffi. Alkohol finst del ikkje

211. Det er sjeldan med middag no kokekje i heim eller møterom, men det hender.

212. King siste hundraårskifle.

Heskestad 7/3-1957

B. Flom